

Science
Conference
2026

13–14 Feb 2026

International **scientific and practical conference**

- 1. Scientific technologies**
- 2. Economy**
- 3. Finance**
- 4. Mathematical analysis**
- 5. Technical sciences**
- 6. Pedagogy**
- 7. Psychology**
- 8. Philosophy**
- 9. Natural Sciences**

zenodo

OpenAIRE | EXPLORE

www.d-pressa.com

International scientific and practical conference

Part 1
February 2026

Collection of Scientific Works

© International scientific and practical conference. 2026.

TEMURIYLAR DAVLATIDA DIPLOMATIYA INSTITUTI: ELCHILIK AMALIYOTI VA XALQARO ALOQALAR MEXANIZMI

Kamolova Sabrina Alisher qizi

O'zbekiston Milliy universitetining Jizzax filiali o'qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada Temuriylar davlatida diplomatiya institutining shakllanishi, elchilik amaliyoti va xalqaro aloqalar mexanizmi tarixiy-manbashunoslik asosida tahlil qilinadi. XIV–XV asrlarda Temuriylar davlati xalqaro siyosiy maydonda faol ishtirok etgan va o'zining mustahkam diplomatik tizimini shakllantirgan. Tadqiqotda elchilar tayinlanishi, muzokara jarayonlari, siyosiy va savdo aloqalari, shuningdek, Temuriylar diplomatiyasining geosiyosiy ahamiyati o'rganiladi. Tizimli va qiyosiy tahlil orqali Temuriylar davlatida diplomatik institutning o'ziga xos jihatlari ochib beriladi. Maqola xalqaro munosabatlar tarixi va davlatchilik an'analari tadqiqotlari uchun ilmiy ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: Temuriylar davlati, diplomatiya, elchilik amaliyoti, xalqaro munosabatlar, tashqi siyosat, geosiyosat.

Kirish

XIV asr oxiri – XV asr boshlarida Markaziy Osiyoda Temuriylar davlati xalqaro siyosiy maydonda muhim o'rin egalladi. Amir Temur tomonidan asos solingan bu davlat nafaqat harbiy qudrati, balki mukammal diplomatik siyosati bilan ham ajralib turadi. Temuriylar davlati tashqi siyosatni harbiy yurishlar bilan bir qatorda, diplomatik muzokaralar va elchilik aloqalari orqali ham amalga oshirgan.

Diplomatiya instituti davlat boshqaruvining ajralmas qismi sifatida shakllandi. Elchilar orqali siyosiy kelishuvlar, savdo shartnomalari va ittifoqchilik munosabatlari yo'lga qo'yildi. Temuriylar davlati Xitoy, Hindiston, Osmonlilar, Misr mamluklari, Oltin O'rda va Yevropa davlatlari bilan faol diplomatik aloqalar olib borgan.

Tadqiqotning maqsadi — Temuriylar davlatida diplomatiya institutining shakllanishi va amal qilish mexanizmlarini ilmiy tahlil qilish.

Temuriylar diplomatiyasi masalasi tarixshunoslikda keng o'rganilgan. Sharafiddin Ali Yazdiyning «Zafarnoma» asari Temuriylar davlati tashqi siyosatining asosiy manbalaridan biri hisoblanadi. Mirxond va Xondamir asarlarida ham elchilik aloqalari haqida muhim ma'lumotlar keltirilgan.

Zamonaviy tadqiqotlarda Temuriylar diplomatiyasi geosiyosiy strategiya nuqtai nazaridan baholanadi. Ayrim olimlar uni Sharq va G'arb o'rtasidagi siyosiy muvozanat siyosati sifatida talqin qiladilar.

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, Temuriylar diplomatiyasi harbiy kuch va muzokara siyosatini uyg'unlashtirgan holda amalga oshirilgan.

Tadqiqot tarixiy-manbashunoslik va nazariy-tahliliy yondashuv asosida amalga oshirildi. Quyidagi metodlar qo'llanildi:

- Manbalarni tahlil qilish (yodgorliklar, tarixiy solnomalar);
- Qiyosiy tahlil (Temuriylar va boshqa davlatlar diplomatiyasi);
- Tizimli tahlil (diplomatiyani davlat instituti sifatida o'rganish);
- Geosiyosiy yondashuv.

1. Diplomatiya institutining shakllanishi

Temuriylar davlatida diplomatiya markazlashgan boshqaruv tizimi doirasida amal qilgan. Elchilar maxsus topshiriq bilan tayinlangan va ular davlat rahbari nomidan muzokara olib borgan.

2. Elchilik amaliyoti

Elchilar diplomatik protokolga rioya qilgan holda faoliyat yuritgan. Sovg'alar almashinuvi, yozma maktublar va rasmiy qabul marosimlari xalqaro munosabatlarning muhim qismi bo'lgan.

3. Xalqaro aloqalar mexanizmi

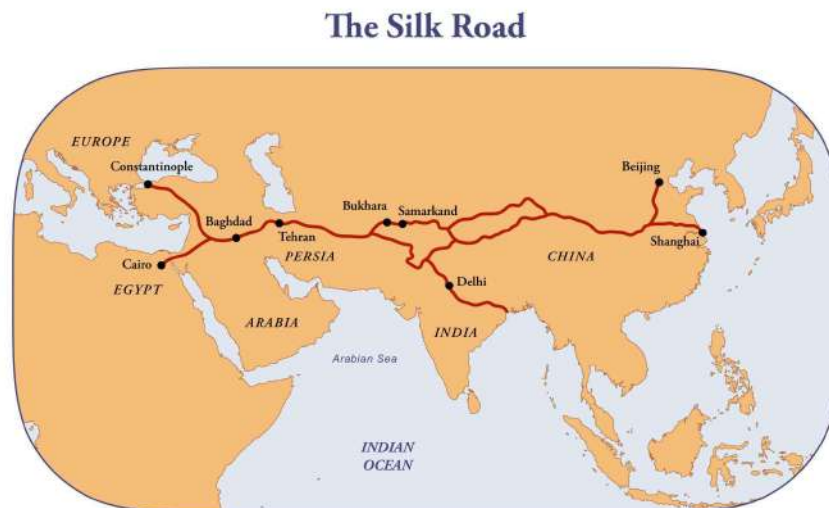
Temuriylar davlati:

- Osmonlilar bilan siyosiy muvozanatni saqlashga;
- Misr mamluklari bilan diniy va siyosiy aloqalarni mustahkamlashga;
- Yevropa davlatlari bilan savdo va harbiy hamkorlik o'rnatishga intilgan.

Bu diplomatiya mexanizmi geosiyosiy barqarorlikni ta'minlashga xizmat qilgan.

4. Savdo diplomatiyasi

Ipak yo'li orqali savdo aloqalarini rivojlantirish tashqi siyosatning muhim yo'nalishi bo'lgan.

1-rasm. Ipak yo'li savdo yo'nalishlari va Temuriylar diplomatiyasining geosiyosiy makoni.

Temuriylar diplomatiyasi faqat harbiy yurishlar bilan cheklanmagan. Amir Temur tashqi siyosatni quyidagi strategik tamoyillar asosida olib borgan:

1. Geosiyosiy muvozanat siyosati

Temur Yevropada Fransiya qiroli Karl VI va Angliya qiroli Genrix IV bilan diplomatik aloqalar o'rnatgan. Bu munosabatlar Osmonlilar davlatiga qarshi siyosiy muvozanat yaratish maqsadida amalga oshirilgan.

2. Savdo va iqtisodiy diplomatiya

Ipak yo'li xavfsizligini ta'minlash Temuriylar tashqi siyosatining asosiy ustuvor yo'nalishlaridan biri bo'lgan. Savdo karvonlari davlat himoyasi ostida bo'lgan.

3. Elchilik institutining tashkiliy jihatlar

Temuriylar davlatida elchilar:

- davlat nomidan rasmiy maktublar yetkazgan;

- ittifoqchilik va tinchlik shartnomalari tuzgan;
- savdo aloqalarini yo‘lga qo‘ygan;
- razvedka funksiyasini ham bajargan.

Elchilik faoliyati markazlashgan boshqaruv tizimi orqali muvofiqlashtirilgan.

2-rasm. Amir Temurning tarixiy miniatyuralardagi tasviri.

Yevropa bilan diplomatik munosabatlar

1402 yil Anqara jangida Osmonli sultoni Boyazid I mag‘lub etilganidan keyin, Yevropa davlatlari Temur bilan aloqalarni kuchaytirgan. Fransiya va Angliya saroylariga yuborilgan maktublar siyosiy ittifoqchilik va savdo munosabatlarini yo‘lga qo‘yishga qaratilgan.

Xitoy bilan munosabatlar

Temur Min sulolasi bilan diplomatik munosabatlar o‘rnatishga harakat qilgan. Elchilar orqali rasmiy maktublar almashinuvi amalga oshirilgan.

Osmonlilar va Mamluklar bilan aloqalar

Temur diplomatiyasi harbiy va siyosiy muvozanatga asoslangan bo‘lib, musulmon davlatlari bilan munosabatlarda diniy omil ham muhim rol o‘ynagan.

Xulosa

Tadqiqot natijalari Temuriylar davlatida diplomatiya instituti mukammal shakllanganini ko‘rsatdi. Elchilik amaliyoti davlat manfaatlarini himoya qilish va xalqaro munosabatlarda muvozanatni saqlashga qaratilgan.

Asosiy xulosalar:

- Diplomatiya harbiy siyosat bilan uyg‘unlashtirilgan;
- Elchilik tizimi institutsional xususiyatga ega bo‘lgan;
- Temuriylar xalqaro munosabatlarda faol va strategik pozitsiya tutgan.

Temuriylar diplomatiyasi zamonaviy xalqaro munosabatlar nazariyasi nuqtai nazaridan ham dolzarb ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Яздий Шарафиддин Али. Зафарнома. – Т.: Фан, 1997. – 432 с.
2. Мирхонд. Раузат ас-сафо. – Т.: Шарқ, 2003. – 512 с.
3. Хондамир. Хабиб ас-сияр. – Т.: Фан, 1998. – 640 с.
4. Бартольд В. В. Туркестан в эпоху монгольского нашествия. – М.: Восточная литература, 1963. – 728 с.
5. Манц Б. Восхождение Тимура. – М.: Восточная литература, 2007. – 384 с.
6. Ахмедов Б. История государства Тимуридов. – Т.: Университет, 2000. – 312 с.